

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

ZALÁN TIBOR

Szörényi-emlékfragmentumok

(minden magyarázat és tanulság – vagy annak levonása – nélkül, ahogy egy vasárnap délelőtt eszembe jutott)

Szeged, egyetem, szemináriumi szoba a könyvtár mellett. Valamikor év eleje, talán hetvennégyet írunk. A belépő férfiú energikus, körbemosolyog, ahogy a porondmesterek szoktak, amikor a cirkusz közönségében bizalmat akarnak kelteni, miközben maguk vajmi keveset vesznek észre abból, hogy körülöttük mások, főleg, kik vannak. Fekete zakó, fehér, kihajtott gallérú ing, fekete szakáll, vagy inkább légy az állon, ahogy a franciák mondják; a szemüveg miatt olyan trockijos az arc, persze, akkor még honnan is jutottunk volna hozzá a jégcsákányos filozófus arcképéhez, és dehogy is gondoltuk, hogy olyan „trockijos.” Lehet, gondolni sem mertük volna még... Nyilván, később hozzáragadt képzet az emlékhez. Maradjunk Csehovnál, csak nagy-darabosabb kivitelben. Elhelyezkedik, valamennyivel figyelmesebben nézi a vele szemben ülőket. Vagy csak úgy tűnik. Kellemtelen pillanatok ezek, hiába mosolyog. *Tudják maguk, hol van Egyházashetye? Kínos csönd. Nem tudják. Nem baj. Járt már valaki önök közül Egyházashetyén? Még nagyobb a csönd, a kín is. Nem járt. Nem baj. Tudnak maguk valamit Egyházashetyéről? Fokozhatatlan csönd, és kínosság tornyosulása. Semmit sem kell tudniuk Egyházashetyéről. Egyébként egy tehénszarszagú kis falu a Dunántúlon.* A lányok szájuk elé kapják a zsebkendőjüket – más világ volt az még, főleg a katedra felől érkező szavak szempontjából, és mások voltak még a zsebkendők is –, a fiúk tanácstalanul kitátják a szájukat. Felcsattan a kacagás, de egyedül csak neki van mersze a kacagáshoz, nevetni azon, amit mondott. *Na, szóval ott született Berzsenyi Dániel. Az viszont már baj, hogy ezt nem tudják.* Nyilván, az előző biztató példa nyomán, itt már van nevetés. Csak ő nem nevet. Észre vesszük, csönd, egymás nézése. Patt. Kopognak. Ez a kopogás később, amíg a szemináriumi félév tart (ahol, természetesen, jószerevével csak Szörényi beszél), óráról órára, a legváratlanabb időpontokban, meg fog ismétlődni. Egy szakállas fiatal arc tolja be magát az ajtó résén. Szörényi felpattan, és ismét felcsattan a kacagás, az ajtóhoz iramlik, altestét a teremben hagyva, a felsőt, rajta a fejével, szájával és szemével, ami az ilyen helyzetben a kommunikáció elkezdéséhez, fenntartásához és befejezéséhez szükséges, kívülre helyezi, a szakállashoz a folyosóra, akit Kőszeghy Péternek hívnak. A be-

szédből mindig beszűrődik hozzánk a lényeg, ami mindig fontos irodalmi szempontokat tartalmaz. Hánykor, hol, melyik kocsmában az óra után. Mi meg készültünk a hallottakból életre és az irodalomra...

*

Az terjedt az egyetemen, hogy Szörényinek olyan agya van, mint a szivacs. Ami egyszer belekerül, az örökre ott marad, bármikor előszedhetően, legyen az szó, szám vagy kép. Nem halványul, nem fogy, csak nő és bonyolódik. A mítosz nagyra növeszti az alakot. Vekengünk az egyetem keresztfolyosóján fölállított tanulóasztaloknál, kínlódunk a szövegekkel és az idegen szavakkal, utáljuk, ahogy arcán örökös derűvel elhalad mellettünk, mert képzeletünkben ő úgy valaki, hogy neki soha nem kellett tanulnia. Csak olvasnia, látnia, hallania – és rögzült magától minden, még rögzítenie sem neki kellett. Később, amikor a modern kor modern eszközöket ad a kezembe, eszembe jut, hogy elképzelhetően Isten egyik korai kompjutere ez a Szörényi is, csak akkor még nem találták fel hozzá az egeret, a monitort, és az asztali felhasználás egyéb lehetőségeit.

*

Figyellek, bátyuska, figyellek, nem rossz, nem rossz. Csak csináld! Az egyetem elvégzése után pár évvel, Szegeden, az Ady tér sarkán. Ő a tanításból jön, én Iliához ballagok a tanszékre. Meglepődöm. A tegeződésen. Hogy odafigyel arra, amit csinálok. Hogy ezt meg is mondja. Aztán, ahogy valamennyire közelebb kerülök hozzá, már nem lepődöm meg. *A szivacs...*

*

Ugrunk az időben. Vagy húsz évet. Mátis Livia lakása, az ablakon kifelé ömlik a füst és a százféle egyszerre zengő mámoros emberi hang, az ablakon belül ömlik a pálinka, az eszme, a megváltás és a vörösbor, az egy négyzetméterre eső író-szerkesztő-irodalmár-művész száma jóval túlhaladja a valaha mért kínai területek legmagasabb zsúfoltságát. Éjfél felé jár az idő, amikor kulminál a jelenlét, a kocsmák bezártak, itt még lehet inni, dumálni, itt már lehet. Szörényi kísértétként és váratlanul jelenik meg. Egyszerre csak ott van. Talpig fekete, makulátlanul szabott öltöny, vakító fehér ing, nyakkendő. Talán még nyakkendőtü is, de ezzel meg nem bántanám... Mintha eltévesztette volna a csengőt, a lakást, a házat és az országot, áll a szakadt, tarka és néhol rongyos ülők, heverők, fél- és egészen alvók fölött-között. *Bocs, bátyuskák, de fogadáson voltam, és elhúzódtam.* Ledobja a hátán anakronisztikusan púposkodó hátizsákot, mivel nincs hely hova ülni, a szőnyegre ereszkedik, a lábak elé-közé, belemarkol a földre tett pogácsás táliba, másik kezével, valamivel magasabban, egy pálinkás pohár után kutat. Érezhetően otthon van a társaságban. Majszolja a pogácsát, issza a pálinkát – Magyarország akkori olasz nagykövete.

*

A cél egy felvidéki kisváros. A sofőr én vagyok. Az utasom Szörényi László. Őt hivataloskodni hívták meg, engem inkább csak inni. Szobrot fog avatni. Haladunk. Néha, mint Walter Scott lovai a skót kilátóhelyeken, automatikusan megállok, ilyenkor automatikusan erősítőszereket veszünk magunkhoz. Más-más típusban. Jönnek a történetek, az emlékek, az anekdoták másokról, és a mesék... Nem csoda, hogy a határt átlépve Jókai-házat támad kedvünk nézni; aztán tovább, már csak ő beszél, mesél, hallgatok, eszembe jut a *szivacs*. Az órát nem nagyon nézzük, jól érezzük magunkat. Amikor pedig megnézzük, dermedten látjuk, hogy nem vagyunk benne. (Értendő: már nem vagyunk időben.) Bőg a motor, rohan az autó, megérkezünk, rohángálunk ide-oda a városban, keressük a szoboravató helyet. Megtaláljuk. Tömeg. Néma tömeg. Vár. Egy államelnök főgorilláját megszegyenítő határozottsággal töröm át magam az ünnepi szónokkal a várakozókon, végre ott vagyunk a beszéd helyén. A szobor kicsike, mellszobornak tetszik, valami lepellel van letakarva. Szörényi az érkezés lendületével fordul szembe az ünneplő közönséggel. Aztán elbizonytalanodik. Ránéz a szoborra, de az le van takarva. Rám néz, de nekem is lehúzta a rolót az ijedtség, hogy a nagy dumában-utazásban teljesen elfeledkezett arról, hogy hova indultunk, és kinek a szobrát kell felavatnia. A csönd még csöndesebb lesz. Végre elszánja magát, és megszólal. *Az a helyzet, hogy élt hajdanán ebben a városban egy kis zsidó emberke*. Hörrenés, horkanás, erős zavarodás, hullámváz, mint a futballmeccseken. Aztán meglepő fordulat következik, fél órás lendületes beszéd, székfoglaló vagy mindentudás egyeteme Vámbéry Árminról, mikor, hol, kivel, hogyan, meddig, merre, ebből mi következik, abból mi következik, erről mi nem jelent meg, arról hol jelent meg valami, hol található, amit még nem találtak meg mások, hol keresnek, akik soha nem fognak semmit sem találni – egyszerűen, hogy áll a Vámbéry-kutatás, -kiadás... A tömeg felforrósodik a beszéd végére, tapsol, éljenez, és végre lerántják a leplet is. Megkönnyebbülünk. Jó helyre jöttünk. Tényleg Vámbéry Ármin apró, de szépen megmunkált mellszobra előtt állunk.

*

Hazafelé Szörényi arról panaszkodik, hogy nincs rokona. (Vagy nincs elég – erre már nem emlékszem pontosan.) Fekszik viszont a közeli Csiliznyárad temetőjében egy negyvennyolcas huszártiszt. Szini Pethő Alajos, a tápióbicskei csata hőse. Ő az, aki lepárba jozta az osztrák lovasok parancsnokát, Riedel alezredest, ezzel eldöntve az egész tavaszi hadjárat sorsát. A nagyközönség persze leginkább csak Baradlay Richárdként ismeri, és nyilván nem a nyáradi temetőből, hanem *A kőszívű ember fiaiból*. *Meg fogjuk látogatni a sírt, bátyuska, mit szólsz hozzá?* Jó, látogassuk meg. Időnk van, a temető meg az út mellett. Állunk a sírnál, hallgatunk, aztán a kövekre vésett neveket böngésszük kifelé ment. *Ebben a temetőben sok Vida fekszik*. Neki meg az egyik ága Vida. Mondom, a helybeli

polgármester is Vida, nemrég ismerkedtem meg vele. *Bátyuska, nem lehet, hogy nekem ez a Vida rokonom?* Minden lehet. Ami viszont innentől kezdve biztos, derengett fel a tudatomban, hogy nem érünk Pestre ebédig. *Keressük meg ezt a Vidát!* Keressük meg! Kocsmákban kérdezősködünk, azok a biztos helyek az információ-szerzéshez. A nevezett polgármesterre a háza előtt csapunk le, dermedten bámul bennünket, hívatlan vendégeket, permetező a hátán, csizma a lábán, munkásancúg egész magán, ahogy az egy vasárnap permetező polgármesterhez illik. Szörényi kiszáll az autóból, fekete öltöny, vakító friss fehér ing, nyakkendő, egészen anakronisztikus a megjelenése a tavaszi faluvégén, a gyanakodva ácsorgó férfihoz lépeget, nem is cicózik sokat, jobbról-balról méltósággal és melegen orcán csókolja, majd bátorítóan csak annyit mond neki: *Bátyuska, én vagyok az unokatestvéred.* A helyzet több mint aggályos. Két ötvenes férfi, egyik permetezővel a hátán, másik fekete öltönyben, először találkozik az életben, pedig állítólagosan unokatestvérek. A polgármester válláról tétován lehull a permetezőmasina, bizonytalan mozdulattal a ház felé mutat, bár van valami félelem is a viselkedésében, hogy minket beenged oda. Sóhajtok. Most már csak annak kell kiderülnie, hogy valóban rokonokra talált az utasom, különben bármilyen irányba elmozdulhat a homokfal, de leginkább lefelé, ránk. *Bátyuska, vannak rokonaim!* – rikkantja boldogan újra meg újra, még a bósi gát környékén is Szörényi. Csak a filmekben vannak ilyen találkozások. De ki merné állítani, hogy Szörényi élete nem egy filmként pereg?

*

Bátyuska, vasárnap délelőtt leültem, hogy belekezdjek az új regényedbe, és egy ültő helyemben elolvastam. Igaz, hogy közben jelentősen beesteledett. No comment!

*

No comment.